

ОБ'ЄДНАНІ ПРОТИ НАСИЛЬСТВА

СТАНОВИЩЕ ЛГБТ+ В УКРАЇНІ У 2021 РОЦІ

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

Об'єднані проти насильства. Становище ЛГБТ+ в Україні у 2021 році / Центр "Наш світ".
— К.: Центр "Наш світ", 2022. — 53 с.

У публікації представлено інформацію, що відображає соціальне, правове та політичне становище ЛГБТ+ людей в Україні у 2021 р. Наведено дані та здійснено аналіз ситуації з питань, пов'язаних з правами та інтересами ЛГБТ+, у законодавстві, суспільно-політичному житті, громадській думці, надано приклади випадків дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації або ґендерної ідентичності та інше.

Укладачі: Андрій Кравчук, Олександр Зінченков, Олег Лященко

Керівник проектів Центру "Наш світ": Андрій Маймулахін

Цей звіт підготовлено за підсумками моніторингової та правозахисної роботи Правозахисного ЛГБТ Центру "Наш світ". Автори висловлюють щиру подяку ЛГБТ+ організаціям та окремим активістам, а також всім учасникам електронних розсилок і фейсбук-груп, які збирають і обмінюються актуальною інформацією про різні аспекти становища ЛГБТ+ в Україні.

Дякуємо за підтримку нашої роботи Freedom House и фонд Tides (США). Точка зору, відображеня у цьому звіті, належить Центру "Наш світ" і не може вважатися офіційною точкою зору донорів нашої організації.

Ця публікація представлена Центром "Наш світ" в рамках Програми сприяння громадській активності "Долучайся!", що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст цієї публікації є винятковою відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ"

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100

Телефон/факс: +380 44 2963424

E-mail: nashmir@gay.org.ua

Вебсайт: www.gay.org.ua

Facebook: www.facebook.com/nashmircenter

Instagram: www.instagram.com/nashsvitcenter

© Центр "Наш світ", Київ, 2022

При використанні матеріалів звіту обов'язковим є посилання на Центр "Наш світ".
Цей звіт (українською та англійською мовами) розміщено на вебсайті Центру "Наш світ".

Зміст

Резюме.....	1
1. ЗАКОНОДАВСТВО І СУДОЧИНСТВО	3
2. ДЕРЖАВНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНЫ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	8
3. ПОЛІТИКА, МАС-МЕДІА ТА СУСПІЛЬСТВО	16
4. ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	23
5. ЛГБТ+ СПІЛЬНОТА	26
6. НАСИЛЬСТВО, ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ІНШІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛГБТ+.....	32
Сфера взаємодії з приватними особами.....	33
Стосунки з правоохоронними органами.....	37
Судочинство	39
Зайнятість.....	42
Освіта.....	43
Доступ до товарів і послуг	44
Медична сфера	44
Інше (військова служба, сімейне право, органи влади тощо)	45
Порушення прав ЛГБТ+ на окупованих територіях	46
7. Висновки та рекомендації	48
8. Методика та автори звіту	53

Резюме

Нові законодавчі ініціативи Кабінету Міністрів та очікуване рішення ЄСПЛ створюють умови для вирішення найважливіших юридичних проблем щодо захисту прав ЛГБТ+ в Україні. Український уряд продовжує виконувати ЛГБТ+ компоненти Плану дій у сфері прав людини. Головною проблемою у цій сфері залишається лобістська діяльність провідних українських церков, які опираються всім крокам по боротьбі з гомофобією та її наслідками, стверджуючи, що це є порушенням свобод совіті та слова.

Національна поліція покращила практику захисту масових публічних заходів від нападів ультраправих угруповань, однак, як і раніше, демонструє неефективне розслідування злочинів ненависті. Водночас, Національна поліція та Офіс Генерального прокурора демонструють бажання та готовність виправити ситуацію за допомогою розробки методики розслідування таких злочинів та навчання особового складу.

На відміну від попереднього року пандемії ковіду, у 2021 організатори масових публічних ЛГБТ+ акцій у великих українських містах вирішили проводити свої заходи у звичному форматі фізичних демонстрацій, винятком став лише Запоріжжя Прайд. Після зміни тактики поліцейської охорони масових ЛГБТ+ акцій від агресії ультраправих угруповань, всі основні ЛГБТ+ заходи у 2021 році відбулися без значних інцидентів.

Ультраправі угруповання продовжують цілеспрямовано відстежувати ЛГБТ+ заходи, організації та окремих активістів і нападати на них. Найбільш активним і помітним серед таких угруповань продовжує бути "Традиція і Порядок". Її учасники та керівництво відкрито пропагують в Україні ультраконсервативну антизахідну ідеологію та говорять про потребу переглянути значення Майдану. Вони не користуються популярністю в суспільстві та впливом у політиці, хоча постійно привертають до себе увагу безкарними нападами на публічні акції ліберального характеру.

Попри це, український ЛГБТ+ рух не знижує своєї активності, зосередившись у цьому році на питаннях безпеки та боротьби зі злочинами з мотивів нетерпимості. Велику суспільну увагу до себе

привернула ініціативна група ЛГБТ+ військових і волонтерів, які в цьому році створили нову громадську організацію "Українські ЛГБТ+ військові за рівні права".

1. ЗАКОНОДАВСТВО І СУДОЧИНСТВО

У 2021 році було ухвалено кілька рішень, які помітно вплинули на правову ситуацію щодо захисту прав та інтересів ЛГБТ+ людей в Україні або створили умови для її покращення у недалекому майбутньому. Всі вони так чи інакше пов'язані з виконанням ЛГБТІ компонентів Плану дій у сфері прав людини на період до 2020 року. З початком 2021 року сплив термін виконання заходів, передбачених у цьому документі. Міністерство юстиції вчасно розробило проект Плану дій на наступний період (2021-2023 роки), але з якихось причин він був винесений на розгляд Кабінету Міністрів та ухвалений тільки 23 червня цього року.¹

Якщо перший План дій (на період до 2020 року) містив приблизно 20 ЛГБТІ компонентів, то новий документ включає лише п'ять заходів, що пряму стосуються захисту прав ЛГБТ+ — втім, треба зауважити, що близько третини заходів, передбачених у першому Плані, були виконані. Двома найголовнішими невиконаними ЛГБТІ компонентами першого Плану дій були розробка поправок до законодавства щодо криміналізації злочинів з мотивів нетерпимості (зокрема, за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності — надалі скорочено "СОГІ") та законопроекту про цивільне партнерство, доступне для одностатевих пар. Обидва ці положення були перенесені до нового Плану дій (на період до 2023 року) — заходи 28 і 33, відповідно. Крім того, до нового документу були включені положення про підготовку поліцейських слідчих до розслідування злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості (захід 29), і підготовку прокурорів до розслідування таких злочинів (захід 30). Нарешті, захід 27 нового Плану дій передбачає "Затвердження інструкції для працівників Національної поліції, Національної гвардії щодо забезпечення безпеки мирних зібраń відповідно до рішень Європейського суду з прав людини та Керівних принципів із свободи мирних зібраń, розроблених Організацією з безпеки та співробітництва в Європі, для забезпечення того, щоб тактика, що застосовується під забезпечення безпеки мирних зібраń,

¹ Кабінет Міністрів України, *Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки*, 23.06.2021, rada.gov.ua.

була спрямована на негайне припинення насильницьких нападів, а не на ізоляцію мирних протестувальників". Останнє положення має виправити стандартну для України ситуацію, коли поліція лише ізолює учасників мирного зібрання від їхніх агресивних опонентів, але не забезпечує можливість проведення такого зібрання.

Без будь-якого розголосу, 8 лютого Міністерство охорони здоров'я ухвалило Наказ № 207 "Про внесення змін до Порядку карантинізації донорської плазми та до Порядку медичного обстеження донорів крові та (або) її компонентів", яким фактично зняло заборону на донорство крові для людей, що мають гомосексуальні стосунки. Таким чином, із запізненням на 5 років був виконаний ще один пункт першого Плану дій у сфері прав людини (на період до 2020 року) — захід 11 пункту 105.

Оскільки Плани дій з виконання Національної стратегії у сфері прав людини є урядовими документами, вони передбачають лише розробку відповідних законопроектів і внесення їх на розгляд Верховної Ради України, але не гарантують їх ухвалення парламентом. 13 травня Кабінет Міністрів зареєстрував у Верховній Раді законопроект 5488 "Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації", розроблений Міністерством внутрішніх справ на виконання заходу З пункту 105 Плану дій у сфері прав людини на період до 2020 року. Згідно цього Плану дій, це мало було зроблено ще у 2016 році, і нам відомо, що юристи Головного слідчого управління Національної поліції України розробили цей законопроект вчасно, але потім п'ять років він чекав, коли міністр внутрішніх справ Арсен Аваков нарешті винесе його на розгляд уряду. Однак, затягнувши виконання цього положення першого Плану дій (на період до 2020 року), уряд таким чином вже виконав аналогічний пункт 28 нового Плану дій (на період до 2023 року).

Представлений урядом законопроект 5488 можна охарактеризувати як дуже прогресивний та всеосяжний документ, який, в разі свого ухвалення, зможе вирішити практично всі наявні правові проблеми щодо коректної кваліфікації та розслідування злочинів, вчинених з мотивів нетерпимості, та покарання злочинців. Проте, він очікувано викликав незадоволення та протести з боку провідних українських

церков, об'єднаних у Всеукраїнській Раді Церков і релігійних організацій. Як було продемонстровано при розгляді подібних законопроектів 3316, 3316-2 і 3316-3 у минулому році, релігійне лобі в українському парламенті є дуже могутнім, і без наполегливих зусиль з боку уряду та президента основна маса народних депутатів схильна відхиляти будь-які ініціативи, спрямовані на захист прав ЛГБТ+. Розгляд законопроекту 5488 у профільному парламентському Комітеті з питань правоохоронної діяльності ще не відбувався (законопроекти 3316, 3316-2 і 3316-3 були зняті з розгляду Верховної Ради саме на цій стадії, після того, як цей комітет не рекомендував їх розгляд на сесійному засіданні парламенту).

У листопаді 2021 року група народних депутатів від "Слуги народу" (Георгій Мазураш, Анатолій Драбовський, Сергій Кузьміних і Артем Культенко) разом з позафракційним нардепом з парламентської групи "За майбутнє" Віктором М'яником зареєстрували пакет законопроектів (6325, 6326 і 6327) щодо заборони пропаганди "педофілії, гомосексуалізму та трансгендеризму". Георгій Мазураш вже реєстрував аналогічні законопроекти 3916 і 3917 у 2020 році, але вони не були підтримані його партією і так і не були винесені на розгляд сесії Верховної Ради. Вочевидь, така сама доля спіткає й чергові гомофобні ініціативи цього нардепа.

У відповідь на цей крок, у грудні 2021 року народна депутатка Інна Совсун з партії "Голос", найбільш дружня та активна союзниця ЛГБТ+ руху у поточному скликанні Верховної Ради України, зареєструвала пакет альтернативних законопроектів 6325-1, 6326-1 і 6327-1. Їхній текст у загальних рисах подібний до законопроектів 6325, 6326 і 6327, але замість боротьби з "пропагандою гомосексуалізму та трансгендеризму", вони спрямовані на протидію нетерпимості та дискримінації, зокрема, за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Спираючись на попередній досвід у подібних ситуаціях, можна сміло прогнозувати, що Верховна Рада так само не стане їх розглядати.

21 вересня 2021 року Верховна Рада ухвалила у першому читанні урядовий законопроект 5266, який вносить певні зміни до законодавства щодо прав працівників. Цей законопроект зберігає

пряму заборону на дискримінацію за ознаками СОГІ, що міститься у статті 2¹ чинного Кодексу законів про працю, та додає таку заборону до закону "Про зайнятість населення" і заборону на дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації до закону "Про рекламу" (щодо оголошень про прийом на роботу).

У лютому 2021 року Європейський суд з прав людини повідомив про початок розгляду справи "Маймулахін і Марків проти України" — одного з двох позовів, поданих до ЄСПЛ Центром "Наш світ" ще у 2014 році, в яких позивачі скаржилися на порушення їхніх прав через відсутність в Україні будь-якої правової форми визнання одностатевих сімейних стосунків. Нещодавно ЄСПЛ виніс рішення по аналогічній справі "Федотова та інші проти Росії", в якому встановив факт порушення Росією статті 8 Європейської конвенції з прав людини.

Оскільки політико-правова ситуація щодо визнання прав одностатевих сімейних партнерів в Україні та Росії наразі дуже подібна, варто очікувати аналогічного рішення ЄСПЛ і по справі проти України. Таке рішення, якщо і коли воно буде ухвалене, принципово змінить наявну політико-правову ситуацію щодо визнання одностатевих цивільних партнерств в Україні. Росія має політичну волю вищого керівництва, ресурси та законодавство, які дозволяють ігнорувати рішення ЄСПЛ — в Україні все це відсутнє.

Українське законодавство, а саме закон "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини" прямо передбачає, що рішення ЄСПЛ є обов'язковими для України (стаття 1), українські суди мусять застосовувати рішення та практику ЄСПЛ як джерело права (тобто, нарівні з українським національним законодавством; стаття 17), а держава повинна вживати заходи загального характеру, і зокрема, вносити зміни до законодавства з метою усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі виявленого ЄСПЛ порушення (стаття 13). Таким чином, очікуване рішення по справі "Маймулахін і Марків проти України" може стати дуже ефективним адвокаційним інструментом щодо ухвалення в Україні закону про реєстровані цивільні партнерства, загалом подібні до звичайного шлюбу та доступні для одностатевих пар (захід 33 чинного Плану дій у сфері прав людини на період до 2023 року). Наразі

всі спроби розгляду такого законопроєкту у Верховній Раді будуть гарантовано провальними через шалений, непримирений спротив релігійного лобі, але очікуване рішення ЄСПЛ примусить український уряд шукати способи переконати парламентарів у необхідності його ухвалення.

Так само, за повідомленнями представників української влади, уряд досі шукає способи переконати народних депутатів нарешті ратифікувати Стамбульську конвенцію.²

Українські церкви вбачають в криміналізації злочинів з мотивом нетерпимості за ознаками СОГІ (зокрема, розпалювання ворожнечі за цими ознаками) наступ на свою свободу слова та віросповідання, однак наявна судова практика свідчить проти таких тверджень. Зокрема, 24 лютого цього року Шевченківський районний суд міста Києва відмовив ГО "Інсайт" у позові проти патріарха Філарета (глави УПЦ-КП). Позивачі просили суд визнати недостовірними, дискримінаційними та такими, що порушують право ЛГБТ+ спільноти на повагу до їх честі та гідності, слова патріарха, сказані ним у студії телеканалу "4 канал" у березні 2020 року, про те, що епідемія коронавірусу є Божим покаранням за поширення одностатевих шлюбів, а можливість для дітей обирати свій ґендер є злом. Пояснюючи своє рішення, суд зауважив, що ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень і послався на практику Європейського суду з прав людини.³

23.11.2021 Київський апеляційний суд відхилив апеляційну скаргу ГО "Інсайт", залишивши згадане рішення Шевченківського районного суду міста Києва без змін.⁴

² Інтерфакс-Україна, *Стамбульську конвенцію буде ратифіковано у 2022 році* — Стефанішина, 04.01.2022, interfax.com.ua.

³ Єдиний державний реєстр судових справ, *Справа № 761/11339/20, 24.02.2021*, reyestr.court.gov.ua.

⁴ Єдиний державний реєстр судових справ, *Справа № 761/11339/20, 23.11.2021*, reyestr.court.gov.ua.

2. ДЕРЖАВНІ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНЫ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Вперше в історії України на найвищому політичному рівні були дані конкретні обіцянки у сфері захисту прав ЛГБТ+ в нашій країні. 1 вересня відбулася зустріч президентів України і США, за підсумками якої була опублікована їхня спільна заява, в якій, зокрема, було сказано: "За підтримки США Україна продовжуватиме зміцнювати повагу до прав людини, громадянських та основних свобод, відповідно до міжнародних стандартів та зобов'язань, а також боротися з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом та дискримінацією проти спільноти ЛГБТКІ+. Україна планує посилити відповіальність за насильство проти будь-якої особи незалежно від статі, раси, етнічної приналежності, релігії, сексуальної орієнтації чи політичних поглядів, у тому числі через законодавство".⁵ Ця обіцянка з боку президента Зеленського була підкріплена підписанням Хартії стратегічного партнерства Україна – США, в якій "Україна та Сполучені Штати підтверджують важливість виявлення поваги до прав людини та основоположних свобод відповідно до міжнародних зобов'язань і обов'язків, а також боротьби з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом і дискримінацією, у тому числі проти ромів і членів спільноти ЛГБТІК+".⁶

Традиційно, проблеми ЛГБТ+ були відображені у щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2020 році. В розділі 1.2.4 "Додержання принципу недискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності" омбудсменка Людмила Денісова звітує про своє реагування на випадки дискримінації та мови ворожнечі стосовно ЛГБТ+ і рекомендує українській владі, зокрема, легалізувати одностатеве цивільне партнерство та внести поправки до закону "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" щодо доповнення визначення терміна "дискримінація" ознаками сексуальної орієнтації та гендерної

⁵ Президент України, Офіційне інтернет-представництво, *Спільна заява щодо стратегічного партнерства України та Сполучених Штатів Америки*, 01.09.2021, president.gov.ua.

⁶ Міністерство закордонних справ України, *Хартія стратегічного партнерства Україна – США*, 10.11.2021, mfa.gov.ua.

ідентичності.⁷ У 2021 році Секретаріат Уповноваженого продовжував досить оперативно та ефективно відстежувати порушення прав ЛГБТ+ і реагувати на них.

Інша державна інституція — Національна рада з питань телебачення і радіомовлення — навпаки, продемонструвала непослідовну політику стосовно боротьби з мовою ворожнечі. Коли активісти ГО "Альянс.Глобал" поскаржилися до цього органу на виступ політика Євгена Мураєва в ефірі телеканалу "Наш" 08.03.2021, то отримали відповідь про те, що Нацрада підтверджує факт принизливих та дискримінаційних висловлювань цієї особи, але не може нічого вдіяти, оскільки в Україні "відсутній правовий механізм щодо ідентифікації ознак порушень та реагування на прояви сексизму в ефірі телерадіокомпанії, а відтак, відповідно відсутній правовий механізм щодо накладення санкцій за це порушення".⁸ Досить дивна заява, зважаючи на те, що в аналогічному випадку рік тому Нацрада призначила позапланову перевірку телеканалу КРТ через поширення "під час трансляції 12.06.2020 передачі "Гаряча лінія" мови ворожнечі, підбурювання до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, використання образливих і зневажливих висловів, оціночних суджень і тверджень, що принижують людську честь і гідність".⁹

Представники органів державної влади в Україні практично не торкаються ЛГБТ+ питань у своїх виступах і заявах, уникаючи як підтримки, так і засудження гомофобних висловлювань і закликів з боку політиків і громадських діячів. У червні президент Зеленський звільнив з посади свого Уповноваженого з прав дитини Миколу Кулебу, який у минулому році викликав скандал, прирівнявши одностатевих сімейних партнерів до ґвалтівників — однак, президент так і не засудив

⁷ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадяніна в Україні, 2020 рік, 2021, с. 47-49, ombudsman.gov.ua.

⁸ Мережі параюристів, 23.06.2021, facebook.com/paralegals.ua.

⁹ Національна рада України з питань телебачення та радіомовлення, Телеканалу «КРТ» призначено позапланову перевірку через ознаки поширення мови ворожнечі і дискримінації, 30.07.2020, nrada.gov.ua.

ці слова свого представника, попри звернення з боку громадськості та Уповноваженого ВРУ з прав людини, і звільнив його не через неприпустиму поведінку, а у зв'язку з "трансформацією інституту уповноважених Президента України".¹⁰

Із запізненням на півроку після закінчення терміну дії першого Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, Кабінет Міністрів ухвалив План дій на новий період (2021-2023 роки). Попри заперечення та протести з боку церков і консервативних політиків, до нього перейшли з попереднього Плану дій два найголовніші невиконані заходи щодо захисту прав ЛГБТ+: розробка поправок до законодавства щодо криміналізації злочинів з мотивів нетерпимості та законопроекту про реєстровані цивільні партнерства. Фактично, український уряд вже достроково виконав перший з цих заходів, ухваливши на своєму засіданні та передавши на розгляд Верховної Ради законопроект 5488.

Центр громадського здоров'я МОЗ України вже четвертий рік поспіль публічно підтримав ЛГБТ+ людей, розмістивши відповідний запис на своїй фейсбук-сторінці в рамках прайд-місяця.¹¹ У листопаді гомофобний рух "Всі разом!" під керівництвом Руслана Кухарчука подав позов до Окружного адміністративного суду міста Києва щодо визнання протиправними дій Центру громадського здоров'я через "пропаганду ідеології ЛГБТ+". Однак, після того, як суд вирішив розгляdatи позов у спрощеному порядку, без проведення засідання (стандартна процедура у випадках адміністративних справ незначної складності), позивач із невідомих причин попросив суд залишити позов без розгляду.¹²

У 2021 році Міністерство охорони здоров'я нарешті скасувало заборону на донорство крові для людей, які перебувають у гомосексуальних

¹⁰ Прищепа Я., *Микола Кулеба залишає посаду омбудсмана з прав дитини. Хто його замінить*, Суспільне, 16.06.2021, susplne.media.

¹¹ Центр громадського здоров'я України, 22.06.2021, facebook.com/phc.org.ua.

¹² Єдиний державний реєстр судових справ, *Справа № 640/29708/21, 03.12.2021*, reyestr.court.gov.ua.

стосунках.¹³ Це сталося на п'ять років пізніше, ніж було заплановано Планом дій у сфері прав людини на період до 2020 року, і нам відомо, що керівництво служби крові МОЗ дуже довго опиралося ухваленню цього рішення, попри відсутність наукового обґрунтування для збереження цієї заборони. За словами ЛГБТ+ активіста, який спілкувався з представниками МОЗ з цього питання, зняття заборони на донорство крові ЛГБТ+ людьми лобіював тодішній головний державний санітарний лікар Віктор Ляшко, який 20 травня 2021 року був призначений міністром охорони здоров'я України.

Досить оперативно та ефективно відреагувало командування Збройних сил України на два випадки гомофобного ставлення до військово-службовців-геїв з боку інших солдат і молодших командирів. Розслідування першого випадку, що відбувся влітку 2021 року, вже завершене, винуватець отримав догану та вибачився перед постраждалим.¹⁴ Розслідування іншого інциденту, що трапився восени, ще триває, однак командування одразу відокремило постраждалого від ймовірних кривдників, і тепер він почувається у безпеці.¹⁵

У 2021 році зберіглася тенденція до зменшення кількості гомофобних рішень і звернень місцевих рад, що стала помітна ще пару років тому. Місцеві ради майже припинили ухвалювати явно протизаконні рішення про обмеження ЛГБТ+ заходів на їхній території та закликати центральну владу до заборони "пропаганди гомосексуалізму" — тепер у їхніх зверненнях йдеться переважно про відмову від ратифікації Стамбульської конвенції та просування "гендерної ідеології", а також засуджуються будь-які кроки на захист інтересів ЛГБТ+ людей.

Депутатка Львівської обласної ради Ірина Кравець, порадівши на своїй Фейсбуку-сторінці тому, що рада ухвалила її резолюцію із закликом не ратифікувати Стамбульську конвенцію, зауважила, що це рішення

¹³ Радіо Свобода, *МОЗ підтвердило скасування заборони для гомосексуалів бути донорами крові*, 03.06.2021, radiosvoboda.org.

¹⁴ ZMINA, *Сержант, який публічно називав солдата "п***ром"*, вибачився перед ним та отримав догану від керівництва

¹⁵ ZMINA, *Контрактника ЗСУ, якого гомофоби цікували під час бойового чергування, повернули до його частини*, 22.11.2021, zmina.info.

підтримала лише мінімально потрібна кількість депутатів — 43 особи. Голова облради та кілька депутатів утрималися при голосуванні, інші просто не брали в ньому участі. З певним сумом, депутатка зазначила: "[...] маю враження, що хтось не додивився про що голосує і випадково натиснув "За".¹⁶

Поширилою практикою стало створення у місцевих радах міжфракційних об'єднань на підтримку "духовності, моральності та сімейних цінностей"¹⁷ та проведення "молитовних сіданків@.

У Чернігові депутати міської ради намагалися внести на розгляд питання про вилучення з бібліотек дитячого коміксу "Принцеса + принцеса: довго і щасливо", де розповідається історія про кохання двох принцес, однак більшість депутатського корпусу вирішила цього не робити.¹⁸ Натомість, депутати Луцької міської ради, Івано-Франківської та Одеської обласних рад все ж таки ухвалили відповідні звернення до уряду. Заступниця начальника управління культури Івано-Франківської ОДА Мирослава Корнелюк навіть заявила на зустрічі з депутатами обласної ради, що ці книги вже вилучаються з бібліотек області.¹⁹ Однак, Міністерство культури та інформаційної політики у відповідь на звернення Луцької міськради повідомило, що не має таких повноважень, оскільки згідно статті 18 закону "Про бібліотеки і бібліотечну справу" вилучати книги з бібліотек за ідеологічними ознаками заборонено.²⁰ Згодом, начальник управління культури та релігій Івано-Франківської ОДА Володимир Федорак повідомив

¹⁶ Ірина Кравець, 17.11.2021, facebook.com/profile.php?id=100021421344235.

¹⁷ Всеукраїнський Собор, *В Рівненській облраді створено міжфракційне об'єднання за духовність і сім'ю*, 15.11.2021, sobor.com.ua.

¹⁸ Рекун К., *Комікс-казку «Принцеса+принцеса» не вилучатимуть з міських бібліотек Чернігова*, Суспільне, 27.05.2021, suspilne.media.

¹⁹ Читомо, *Чотири місцевих ради в Україні виступили проти книжки про дружбу двох принцес*, 07.07.2021, chytomo.com.

²⁰ Всеукраїнський Собор, *Міністерство культури заявило, що не буде вилучати з бібліотек дитячі книги про одностатеве кохання принцес через ідеологічну основу*, 23.06.2021, sobor.com.ua.

журналістів про те, що "жодна книга не вилучена з бібліотек області, розпорядчих документів з даного питання не приймалося".²¹

Рисунок 1. Кадр з тизеру фільму "Мій юний принц", який переміг на відкритому конкурсі Держкіно та отримав державне фінансування у 20 млн грн.

Насамкінець року розгорівся гучний скандал навколо майбутнього кінофільму "Мій юний принц", проект якого переміг на відкритому конкурсі Державного агентства з питань кіно та отримав державне фінансування. Невдоволення релігійно-консервативного лобі викликало, зокрема, те, що стрічка торкається ЛГБТ+ тематики. Попри численні звернення обурених депутатів Верховної Ради та місцевих рад, політиків, громадських і релігійних діячів, представники Держкіно твердо та неодноразово заявили про те, що "згідно з Конституцією, однією з основних зasad державної політики у сфері культури є забезпечення свободи творчості, що дотримання рівних прав та можливостей, засноване на принципах багатоманітності та рівності,

²¹ КУРС, З бібліотек Прикарпаття не вилучали жодної книги "Принцеса + принцеса: довго і щасливо", — Федорак, 12.07.2021, kurs.if.ua.

свободи творчості, свободи думки, совісті та релігії, заборони цензури та дискримінації, які є зasadничими принципами існування людства в сучасному світі, закріплені в законодавстві нашої країни та є важливими чинниками сталого розвитку держави", а ця урядові інституція не має повноважень скасовувати рішення конкурсної комісії.²²

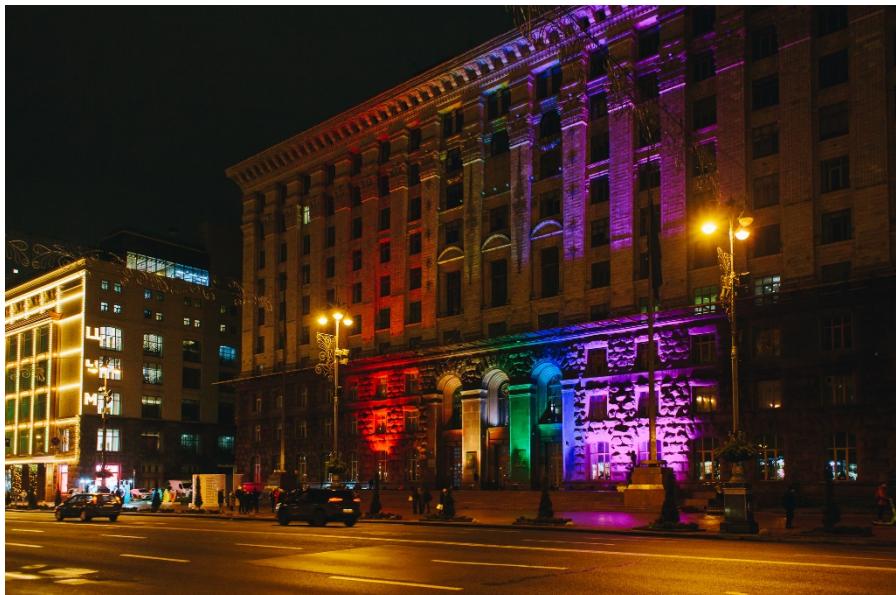

Рисунок 2. У Міжнародний день прав людини, 10 грудня, будівлю Київської міської держадміністрації було підсвічено кольорами веселкового прапору.

За ініціативою Amnesty International і КиївПрайду та за підтримки керівництва Київської міської держадміністрації, у Міжнародний день прав людини, 10 грудня, будівлю КМДА було підсвічено кольорами веселкового прапору. За словами першого заступника голови КМДА Миколи Поворозника, метою цієї акції було "привернути увагу громадськості і влади до важливості належної реакції на злочини на ґрунті гомофобії та трансфобії".²³

²² Українформ, *Держкіно не може скасувати рішення про фінансування фільму «Мій юний принц»*, 29.12.2021, ukrinform.ua.

²³ Mykola Povoroznyk, 10.12.2021, facebook.com/povoroznyk.m.

Поліція у 2021 році, загалом, досить ефективно захищала учасників нечисленних масових публічних ЛГБТ+ заходів від нападу агресивних опонентів — наприклад, маршу у Херсоні 27 червня, акції у Кривому Розі 25 липня в рамках "Кривбас Прайд 2021", "Рейвах Прайді" під Офісом Президента у Києві 30 липня.

Водночас, поліція продовжувала вкрай пасивно реагувати на повідомлення про вже скоєні напади на ЛГБТ+ організації та заходи, а у практиці розслідування злочинів ненависті та інших порушень прав ЛГБТ+ не відбулося помітних змін. У 2021 році Центр "Наш світ" провів дослідження ефективності правового захисту від злочинів з мотивом нетерпимості за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в контексті українського законодавства та правозастосовної практики. Виявилося, що за останні 3 роки у 38% випадків поліція навіть не починала розслідування після повідомлення про можливе скоєння злочину з мотивом гомо/трансфобії, і лише у 3,3% випадків починала розслідування за статтею 161 Кримінального кодексу України (наразі єдиною статтею ККУ, що теоретично дозволяє врахувати мотив нетерпимості за ознаками СОГІ), а прокуратура ніколи не висувала офіційне обвинувачення підозрюваним за цією статтею.²⁴

Позитивними кроками з боку поліції і прокуратури, втім, є те, що їх працівники та керівництво звертають увагу на ці проблеми та підтримують ухвалення законопроекту 5488, розробленого юристами Національної поліції, який має відправити виявлені системні недоліки українського законодавства у сфері боротьби зі злочинами з мотивом нетерпимості. Однак, адвокаційні зусилля правоохоронних органів України щодо ухвалення цього документу Верховною Радою, наразі здаються нам надто мало помітними та недостатніми, щоб подолати спротив релігійного лобі.

²⁴ Кравчук А., *Незахищені ознаки. Звіт за результатами дослідження ефективності правового захисту від злочинів з мотивом нетерпимості за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в контексті українського законодавства та правозастосовної практики*, Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ", 2021, gay.org.ua.

3. ПОЛІТИКА, МАС-МЕДІА ТА СУСПІЛЬСТВО

Провідні українські партії та політики у 2021 році майже не торкалися ЛГБТ+ питань у своїх виступах чи діяльності. Свою прихильність ідеям рівності та толерантності продемонстрували народна депутатка від ліберальної партії "Голос" Інна Совсун, яка у своєму Фейсбуку засудила гомофобні та абсолютно ненаукові висловлювання викладачки університету "Львівська політехніка"²⁵ та народний депутат від правлячої партії "Слуга народу" Олексій Жмеренецький, який взяв участь у презентації звіту Центру "Наш світ" на тему злочинів ненависті. Інна Совсун разом з народною депутаткою Неллі Яковлевою (партія "Слуга народу"), головою підкомітету з гендерної рівності та недискримінації Комітету з прав людини ВРУ, також взяли участь у XIV Національній ЛГБТІ-конференції України.

Правляча партія "Слуга народу" нікак не реагує на випадки гомофобних висловлювань своїх депутатів. Водночас, її представники, помічені в інцидентах такого роду, часто публічно розходяться з офіційною партійною політикою, вплутуються в скандали та дискредитують свою партію іншими способами. Внаслідок цього, у 2021 році з парламентської фракції "Слуга народу" були виключені депутати Верховної Ради Артем Дмитрук і Євгеній Шевченко, відомі своїми гомофобними поглядами.

Українськими гомофобними висловлюваннями відзначився також народний депутат від ОПЗЖ Ілля Кива, але діяльність цього політика взагалі цілком зводиться до скандалів найрізноманітнішого характеру.

У київському Марші Рівності 2021 взяла участь народна депутатка від партії "Голос" Інна Совсун (голова партії "Голос", народна депутатка Кіра Рудик висловила підтримку цього кроку²⁶), а також депутатка Київради від партії "Слуга народу" Євгенія Кулеба, дружина міністра закордонних справ України. Про своє бажання взяти у цьому заході, але побоювання за ймовірну негативну суспільну реакцію, повідомив також новопризначений прес-секретар президента України

²⁵ Inna Sovsun, 05.04.2021, facebook.com/sovsun.inna.

²⁶ Кіра Рудик, 19.09.2021, facebook.com/kira.rudik.

Володимира Зеленського Сергій Нікіфоров.²⁷ Протестувати проти проведення маршу вийшли представники маргінальних ультраправих організацій та окремі релігійні активісти, зокрема, народний депутат України Віктор М'ялик.

Телеграф

Рисунок 3. Депутатка Кременчуцької міської ради Лариса Гориславець від партії "Європейська Солідарність" прийшла на сесію міськради у масці райдужних кольорів.

Депутатка Кременчуцької міської ради Лариса Гориславець від партії "Європейська Солідарність" викликала у лютому цього року обурення та протести з боку ультраконсервативних гомофобних угруповань через те, що вона відмовилася отримувати Біблію у подарунок і прийшла на сесію міськради у масці райдужних кольорів.²⁸ Водночас, двоє депутатів Харківської міської ради від "Європейської Солідарності",

²⁷ Трохимчук К., "Це катастрафа": Никифоров боїться йти на ЛГБТ-прайд після хвилі хейту, Главред, 02.09.2021, glavred.net.

²⁸ Кучер Н., На Полтавщині депутатку з ЄС хочуть відкликати через ЛГБТ-маску, Коло, 11.02.2021, kolo.news.

Олег Абрамічев та Ігор Пушкарьов, взяли участь у гомофобній контракції протесту проти Маршу Рівності у Харкові.²⁹

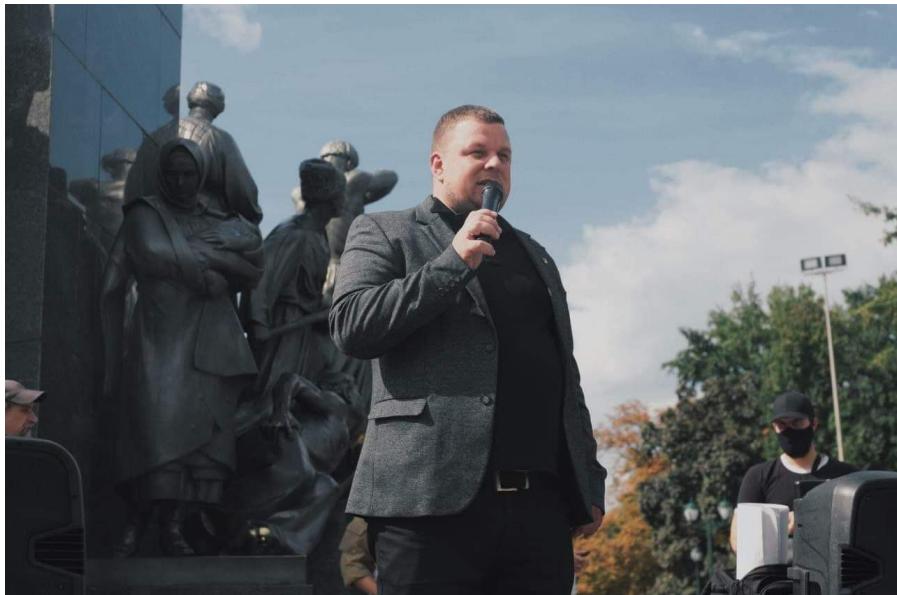

Рисунок 4. Олег Абрамічев, очільник харківського міського осередку партії "Європейська Солідарність" та голова її фракції у Харківській міськраді, взяв участь в акції ультраправих угруповань проти проведення Маршу Рівності у Харкові.

Традиційно, увагу ЛГБТ+ питанням приділяли маловпливові партії та організації радикального характеру. Серед захисників рівності прав для ЛГБТ+ можна відзначити лібертаріанську партію "Демократична сокира", яка долучилася до громадської кампанії проти викладання в школах предметів релігійного спрямування — на офіційній Фейсбук-сторінці партії Міністерству освіти і науки було висловлено подяку за рішення не рекомендувати предмети з релігійною складовою до типової освітньої програми.

Найбільші націоналістичні партії — ВО "Свобода" та Національний корпус, — демонстрували таку саму стриманість щодо ЛГБТ+ питань, як

²⁹ Сокуренко Є., "Людяність личить усім": як пройшов Марш рівності у Харкові, ZMINA, 12.09.2021, zmina.info.

Переслано від Традиція і Порядок
ЛІБЕРАЛИ РУЙНУЮТЬ СІМ'Ю. У ЦЬОМУ ВИНЕН МАЙДАН?

Законопроект 5488 — це вехівка айзберга. Інструмент розправи над неугодними сьогодні.

Основна задача — руйнація фундаменту сім'ї.

Ліволіберали демонструють, що вся їхня риторика про свободу слова — це ширма для встановлення тоталітарного режиму як сьогоднішньому ЄС та США.

Все це — наслідок Майдану, тому необхідно переглянути його значення.

@tradition_and_order

YouTube

ЛІБЕРАЛИ РУЙНУЮТЬ СІМ'Ю. У ЦЬОМУ ВИНЕН МАЙДАН?

Законопроект 5488 - це вехівка айзберга. Інструмент розправи над неугодними сьогодні. Основна задача - руйнація фундаменту сім'ї. Ліволіберали демонструють, що вся їхня ри...

Рисунок 5. Скріншот з Телеграму "Традиції і Порядку" із закликом переглянути значення Євромайдану.

частини українського громадянського суспільства. На веб-сторінках цього уgrуповання з'явився навіть заклик до переоцінки значення Євромайдану в історії України: "Ліволіберали демонструють, що вся їхня риторика про свободу слова — це ширма для встановлення тоталітарного режиму як у сьогоднішньому ЄС та США. Все це — наслідок Майдану, тому необхідно переглянути його значення".³⁰ Вочевидь, "традиційні" націоналісти, які пишаються своєю участю в подіях Євромайдану та Революції Гідності, наразі такі заклики не підтримують.

і провідні політичні сили України. Їхнє місце в якості найбільш помітного та агресивного супротивника української ЛГБТ+ спільноти зайняли новіші сили скоріше традиціоналістичного, ніж націоналістичного, характеру, і насамперед, праворадикальне угруповання "Традиція і Порядок". Втім, ці нові радикали користуються ще меншою підтримкою в українському суспільстві, ніж їхні старші та відоміші однодумці. Після неодноразових скандалів з використанням і поширенням російських матеріалів антизахідного та ультраконсервативного характеру, організація "Традиція і Порядок" стала отримувати звинувачення у роботі на Кремль не тільки від ліберальної, але й від помірковано-консервативної

³⁰ Пізніше ця публікація у Телеграмі "Традиції і порядку" була стерта разом з усіма іншими, але в Інтернеті збереглися її численні скріншоти.

Експерти Інституту масової інформації провели моніторинг двадцяти провідних українських онлайн-медіа з 1 травня по 15 червня 2021 року щодо висвітлення ЛГБТ+ питань. Результати дослідження підтвердили досить високий рівень дотримання українськими ЗМІ сучасних професійних стандартів у цій сфері: з виявлених 212 матеріалів на цю тематику, лише у 5,2% зустрічалася некоректна лексика, а в 1,9% — мова ворожнечі. Найбільше маніпулятивних матеріалів, некоректної лексики та мови ворожнечі було виявлено в публікаціях вебсайтів Korrespondent.net і Strana.ua, які належать проросійським власникам.³¹

Популярна українська мережа магазинів косметики "Бомонд" запустила рекламу до Дня святого Валентина з ЛГБТ+ параметрами, а кілька великих українських бізнесів у 2021 році долутилися до святкування прайд-місяця в соціальних мережах, розфарбувавши свої логотипи у веселкові кольори та/або розмістивши відповідні записи: Приватбанк (вже не вперше), мережа магазинів електроніки та аксесуарів "Цитрус", мережа кінотеатрів "Планета Кіно".

Увагу інтернет-спільноти та широкого суспільства привернула до себе дискусія, що розгорілася у соціальних мережах з приводу діяльності першого в Україні громадського об'єднання ЛГБТ+ військових і волонтерів. Після образ на адресу ЛГБТ+ військових з боку представників ультраправих гомофобних угруповань, на захист честі та гідності ЛГБТ+ людей на своїй Фейсбуц-сторінці виступив Сергій Гнезділов, чинний командир відділення у 21-му окремому мотопіхотному батальйоні "Сармат", що базується в Маріуполі: "Шановні традиціоналісти. Спочатку підіть походить в цій формі, в цих берцях, а потім поговоримо про сім'ю, церкву, і що вас там ще бентежить. Замість того щоб обговорювати військових, які зразково виконують свої обов'язки, краще йдіть служити, покажіть як треба. Цивілізований світ цивілізовано реагує на інакшість та інклузивність. Ба більш, це людина, яка захищає вас, шановні мамкіни радикали, і завдяки цьому гею ви можете строчити свої довгі російськомовні

³¹ Машкова Я., *Прайду не буде — і в українських медіа теж*, Моніторинг висвітлення ЛГБТ+ в онлайн-медіа, Інститут масової інформації, 29.06.2021, imi.org.ua.

дописи про зраду у війську".³² Цей запис отримав загалом позитивну реакцію з боку інтернет-аудиторії.

Крім ЛГБТ+ в українській армії, ЗМІ та соціальні мережі помітну увагу приділили двом заявам зірок української поп-музики: молодого українського співака Melovin, який 5 липня зізнався у своїй бісексуальності під час виступу на сцені фестивалю *Atlas Weekend*, та солістки гурту KAZKA Олександри Зарицької, яка підтримала свого колегу та охарактеризувала саму себе як "квір-людину". Реакція аудиторії на ці заяви була неоднозначною, але головною претензією до Melovin'a виявилася не його сексуальність, а підозри у використанні ним камінауту для підвищення своєї популярності. Відомий український співак Олександр Пономарьов в інтерв'ю на Ютьюб-каналі заявив, що, хоч і не засуджує ЛГБТ+ людей, але негативно ставиться до проведення прайдів та "популяризації" гомосексуальності як норми.³³

У серпні соціологічна група "Рейтинг" презентувала результати опитування громадської думки "Покоління незалежності: цінності та мотивації". Згідно них, 47% українців віком понад 16 років ставляться до ЛГБТ+ людей негативно, 7% — позитивно, і 44% — нейтрально. Водночас, серед молоді віком 16-24 роки негативно до ЛГБТ+ ставляться лише 23%, позитивно — вже 19%, а 58% — нейтрально. Серед регіонів України, найбільш толерантним до ЛГБТ+ є Київ (31% негативно, 10% позитивно, і 58% нейтрально). Найбільш нетерпимими є Донбас (59% негативно, 4% позитивно, і 35% нейтрально; дослідження проводилося тільки на неокупованих територіях України) та Галичина (49% негативно, 5% позитивно, і 45% нейтрально). Серед прихильників провідних політиків України, найбільш дружніми до ЛГБТ+ очікувало є виборці прозахідних Зеленського та Порошенка, а найбільш ворожими — проросійських Бойка та Мураєва.³⁴

³² Сергій Гнезділов, 25.07.2021, facebook.com/hnezdilovs.

³³ ZMINA, "Зараз за це мене можуть убити": співак Олександр Пономарьов дав гомофобне інтерв'ю, 29.06.2021, zmina.info.

³⁴ Соціологічна група «Рейтинг», Покоління Незалежності: цінності та мотивації, 2021, с. 57, 58, 60, 61, 65; ratinggroup.ua.

Марші ті інші заходи на підтримку "традиційної сім'ї", які вже кілька років поспіль проводяться у різних містах України гомофобним рухом "Всі разом!" під керівництвом журналіста та релігійного активіста Руслана Кухарчука, у 2021 році практично не висвітлювались у провідних ЗМІ та не привертали до себе уваги громадськості.

4. ЦЕРКВИ ТА РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

У 2021 році українські церкви дуже рідко висловлювалися з приводу ЛГБТ+ питань, зосередившись на непублічному лобіюванні своїх інтересів на зустрічах з високопосадовцями та політиками. Тепер їхні представники практично не закликають до заборони "пропаганди гомосексуалізму", натомість говорячи про захист свобод слова та віросповідання, а також "традиційної сім'ї", яким, нібіто, загрожує рівність прав для ЛГБТ+ людей. Так, 4 червня Всеукраїнська рада Церков і релігійних організацій звернулася до українського уряду та парламенту із закликом не ухвалювати законопроект 5488 про криміналізацію злочинів з мотивів нетерпимості, позаяк, за переконаннями керівників провідних українських церков, "боротьба з дискримінацією може призвести до утисків свободи віросповідання, свободи слова та вираження поглядів".³⁵ 14 вересня ВРЦІРО ухвалила заяву "щодо необхідності захисту традиційних сімейних цінностей українського народу", присвячену засудженню "гендерної ідеології", в якій знову заявила про "погрози кримінального переслідування інакомислячих".³⁶

Глава УГКЦ верховний архієпископ Святослав на зустрічі з молоддю 17 липня заявив, що гомосексуальні стосунки — це тяжкий гріх, і одностатеві пари не мають права називатися подружжям. Разом з тим Глава УГКЦ назвав жорстоке та зневажливе ставлення до таких людей неприпустимим. Водночас, він вчергове засудив "гендерну ідеологію", охарактеризувавши її як "атеїстичну".³⁷ Патріарх Філарет (УПЦ-КП),³⁸

³⁵ Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, *Рада Церков закликає відхилити законопроект № 5488 щодо нетерпимості*, 04.06.2021, vrciro.org.ua.

³⁶ Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій, *Заява ВРЦІРО щодо необхідності захисту традиційних сімейних цінностей українського народу*, 14.09.2021, vrciro.org.ua.

³⁷ Релігійно-Інформаційна Служба України, "Вчіться молитися зі Святым Письмом, не йдіть на компроміс зі злом, чиніть добро", — Глава УГКЦ до молоді у Зарваниці, 17.07.2021, risu.ua.

³⁸ Київський Патріархат, Патріарх Філарет взяв участь у програмі "ХАРД з Влащенко" на телеканалі "Україна 24", 12.04.2021, [youtube.com](https://www.youtube.com).

єпископ Баришевський Віктор (представник УПЦ Московського патріархату при міжнародних організаціях),³⁹ старший єпископ Української Церкви Християн Віри Євангельської Михайло Паночко⁴⁰ так само підтвердили категоричне засудження одностатевих шлюбів і "гендерної ідеології" своїми церквами.

Вочевидь, відчуваючи хиткість своєї позиції з ЛГБТ+ питань, офіційні представники провідних українських церков і релігійних об'єднань усіляко уникають прямого спілкування з ЛГБТ+ рухом і правозахисниками та будь-якого публічного обговорення на цю тематику. Зокрема, архієпископ Чернігівський Євстратій, речник Православної Церкви України, традиційно проігнорував прохання зустрітися та обговорити дискусійні питання з представниками ЛГБТ+ руху, зроблене у його Фейсбуку представником Центру "Наш світ". Натомість він заявив, що ЛГБТ+ українців не існує — "є співгомадяни, які мають певне світобачення та поділяють певну ідеологію", а "просувати вашу ідеологію чи сприяти поширенню вашого світогляду за технологіями, які вашими однодумцями вже відпрацьовані в інших країнах, Церква не буде".⁴¹

Однак, таку позицію всередині самих українських церков поділяють далеко не всі віряни та духовенство. Зокрема, не згоден з поглядами керівництва своєї церкви священник Православної церкви України Сергій Дмитрієв, який працює капеланом у Збройних силах України та очолює "Елеос-Україна" — мережу громадських організацій соціального служіння ПЦУ. Він підтримує ратифікацію Стамбульської конвенції та вважає, що "Нам зараз потрібен діалог між релігійними організаціями, державою та громадським сектором. [...] Треба сідати і говорити, треба знаходити спільні точки, бо це важливо. [...] ЛГБТ+-спільноти існують в Україні як явище? Існують. Чому ми про це не говоримо? В деяких релігійних організаціях це просто закрита тема.

³⁹ Українська Православна Церква, *Єпископ Баришівський Віктор взяв участь у зустрічі ВРЦjРО з Прем'єр-міністром Д.А. Шмигалем*, 02.12.2021, news.church.ua.

⁴⁰ Українська Церква Християн Віри Євангельської, *«Гендер» є ідеологемою підступного наступу на сімейні цінності*, 04.01.2021, chve.org.ua.

⁴¹ Євстратій Зоря, 02.12.2021, facebook.com/yevstr.

Уявляєте, якщо швидка допомога буде їздити лише до тих, у кого все добре? Священник має бути там, де він потрібен, де є проблеми".⁴²

Рисунок 6. Військовий капелан Сергій Дмитрієв (ПЦУ) не поділяє страх своєї церкви перед "гендерною ідеологією" та її вороже ставлення до ЛГБТ+ людей.

⁴² Раєвський Д., Спірін Е., *Про роботу з атеїстами та язичниками, боротьбу з РПЦ, захист жінок та новий статус священиків у армії. Розповідають капелани отець Сергій та отець Дмитро — інтерв'ю*, 27.12.2021, Бабель, babel.ua.

5. ЛГБТ+ спільнота

22 травня у Києві відбувся Транс-марш на підтримку захисту прав трансгендерних людей, який зібрав кілька сотень учасниць/ків і не меншу кількість їхніх супротивників, переважно з угруповання "Традиція і Порядок". Поліція завадила нападам агресивних супротивників Транс-маршу на його учасниць/ків під час ходи.

Тоді як у 2020 році Марші Рівності через карантинні заходи було скасовано в усіх українських містах, крім Запоріжжя, у 2021 році організаційні комітети, навпаки, вирішили провести їх у Києві, Харкові та Одесі. Водночас, оргкомітет Запоріжжя Прайд 2021 вирішив у цьому році відмовитися від масової ходи. 27 червня у Херсоні в рамках фестивалю Queer Forum 2021 відбувся марш "За різноманіття та проти дискримінації", а 25 липня у Кривому Розі — демонстрація в рамках фестивалю "Кривбас Прайд 2021". Обидві невеликі акції пройшли без інцидентів та під надійною охороною поліції.

Марш Рівності, що відбувся 28 серпня в рамках ЛГБТ+ фестивалю "Одеса Прайд 2021", продемонстрував принципову зміну практики забезпечення проведення масових публічних ЛГБТ+ заходів в Україні з боку правоохоронних органів. Це збіглося з відставкою міністра внутрішніх справ Арсена Авакова, місце якого обійняв Денис Монастирський.

До цього часу поліція, як правило, діяла вкрай пасивно, намагаючись лише фізично відділити учасників мирних ЛГБТ+ заходів від учасників контракцій, але не заважаючи останнім проявляти свою агресію у безпосередній близькості та блокувати проведення ЛГБТ+ акції. Цього року події розвивалися інакше. Відоме гомофобне угруповання "Традиція і Порядок" пообіцяло зірвати мирну ЛГБТ+ ходу в Одесі за прикладом своїх грузинських однодумців — "влаштувати другий Тбілісі". З цією метою вони привезли в Одесу своїх бойовиків з різних міст України. Однак, попри їхні очікування, поліція надійно ізолювала весь маршрут майбутньої ходи від можливих нападів. Розлючені невдачею погромники зірвали прапор Європи у центрі міста та спробували напасті на самих правоохоронців, але були відразу

затримані поліцією. Марш Рівності в Одесі завершився без інцидентів, ніхто з його учасників (блізько 300) не постраждав.

Рисунок 7. Бойовики ультраправого угруповання "Традиція і Порядок" у 2021 році були надійно ізольовані поліцією подалі від Маршу Рівності в Одесі.

Поліція почала розслідування дій нападників, а Приморський районний суд Одеси взяв під домашній арешт низку учасників ультраконсервативного угруповання "Традиція і порядок", зокрема, лідера одеської організації ТіП Іллю Попкова та керівника цього угруповання Богдана Ходаковського.⁴³

Представники "Традиції і Порядку" пообіцяли взяти реванш на харківському Марші Рівності, але й харківська поліція повторила успішний досвід своїх одеських колег: мирна хода на захист прав ЛГБТ+, що відбулася 12 вересня, була надійно ізольована від можливих

⁴³ Журавель Д., Суд Одеси відправив лідера "Традиції і порядку" Богдана Ходаковського під домашній арешт, Суспільне, 30.08.2021, suspilne.media.

нападів. В акції взяли участь від однієї тисячі осіб (за оцінками поліції) до трьох тисяч (за заявкою організаторів).⁴⁴ Бойовики ультраправих угруповань "Фрайкор" і "Традиція і Порядок", які напередодні погрожували зірвати прайд-марш, пересвідчившись у фізичній неможливості безкарного нападу, задовільнилися мітингом в іншому місці та навіть не намагалися влаштувати "полювання" на його учасників після завершення ходи, як це відбувалося в попередні роки.

Майже без пригод завершився 19 вересня і київський Марш Рівності — лише кілька найбільш агресивних гомофобів з альтернативної акції в парку Шевченка безуспішно намагалися прорвати кордони поліції. Опоненти мирної ходи, як завжди, заздалегідь готовалися до її блокування, але тепер поліція відокремила їх від його учасників двома кордонами на великий відстані таким чином, що вони навіть практично не могли чути та бачити один одного. Важко передати, як відсутність перекошених від ненависті облич супротивників та їхніх гомофобних гасел сприяла напрочуд вільній, розкованій та спокійній атмосфері, в який відбувся Марш Рівності у Києві цього року. За оцінками незалежних спостерігачів, участь у ньому взяли близько 4,5 тисяч осіб,⁴⁵ тоді як організатори заявили про 7 тисяч учасників.⁴⁶

Гомофобні активісти були дуже розлючені та засмучені, але безсилі проти превентивних поліцейських заходів із забезпечення проведення маршу. Так само, як і в Харкові, цього року після закінчення ходи на вулицях Києва не було помічено "полювання" ультраправих молодиків на його учасників.

Характерно, що організатори всіх масових публічних ЛГБТ+ заходів у 2021 році зробили однією з головних або взагалі головною вимогою своїх акцій боротьбу проти гомофобного насильства та, зокрема, ухвалення законопроекту 5488. Крім вищезгаданих заходів, саме цьому

⁴⁴ МедіаПорт, *Пропори, плакати та кордон поліції: як проходив марш «ХарківПрайд»*, 13.09.2021, mediaport.ua.

⁴⁵ Ozon/Озон — громадське спостереження, 19.09.2021, facebook.com/OZON.monitoring.

⁴⁶ Радіо Свобода, *Сім тисяч людей взяли участь у Марші рівності — організатори*, 19.09.2021, radiosvoboda.org.

питанню були присвячені дві акції, що відбулися у Києві під Офісом президента: мітинг під лозунгом "Тисни, щоб не тиснули на тебе"⁴⁷ 5 червня та "Рейвах Прайд" 30 липня. "Рейвах Прайд" та кілька інших подібних акцій були проведені новою ЛГБТ+ організацією "Ukraine pride", яка спрямована насамперед на молодіжну аудиторію та намагається проводити заходи на захист прав ЛГБТ+ у більш розкотому, креативному форматі, з використанням популярної серед молоді музики та дизайну.

29 листопада під будівлею Міністерства внутрішніх справ пройшов мітинг протесту проти нападів ультраправих угруповань на дружні до ЛГБТ+ нічні клуби на київському Подолі та бездіяльності поліції у цих випадках. Після цього начальника Подільського управління поліції у місті Києві Павла Василенка було звільнено з цієї посади.

Проблема гомо/трансфобної агресії вочевидь є справді актуальною для української ЛГБТ+ спільноти: кількість та агресивність нападів радикальних ультраправих угруповань на ЛГБТ+ заходи та організації останніми роками лише збільшується в усіх містах, де помітна ЛГБТ+ активність. Наприклад, у Миколаєві з кінця 2020 року невідомі зловмисники регулярно погрожують підривати офіс Асоціації ЛГБТ "ЛІГА" та залишають на його фасаді листівки гомофобного характеру, підписані іменем ультраконсервативної організації "Традиція і Порядок"; представники, ймовірно, того ж угруповання 29 травня скоїли напади на заходи ГО "Інсайт" у Києві та Одесі; 31 травня невідомими було скоено напад на офіс одеського підрозділу Асоціації ЛГБТ+ "ЛІГА" тощо. Ефективність поліцейського розслідування всіх цих випадків, за словами юристів ЛГБТ+ організацій, близька до нульової.

Однак, і в таких умовах українські ЛГБТ+ організації не згортают своєї діяльності та продовжують працювати як з ЛГБТ+ спільнотою, так і з її союзниками та суспільством в цілому. Наприклад, Батьківська ініціатива ТЕРГО 9 та 10 червня провела у Києві два тренінги з толерантності для освітян, привернувши увагу до проблеми

⁴⁷ На обкладинці цього звіту використане фото з цієї акції (Sergey Dolzhenko/EPA).

гомо/трансфобного булінгу.⁴⁸ 16 березня в УНІАН відбулася презентація результатів Національного дослідження шкільного середовища в Україні, яке виявило, зокрема, що безпечно в українській школі почувають себе лише 20% ЛГБТ+ учнів.⁴⁹ У жовтні БІ ТЕРГО розмістила у Миколаєві бігборди із закликом до вчителів спробувати зрозуміти своїх ЛГБТ+ учнів і пройти тренінги з толерантності.⁵⁰

Велику увагу з боку ЗМІ та громадськості привернула у 2021 році діяльність ініціативної групи ЛГБТ+ військових і волонтерів під лідерством ветерана війни з Росією Віктора Пилипенка, які 19 травня провели установчі збори громадської організації "Українські ЛГБТ+ військові за рівні права". В процесі державної реєстрації її засновники зіткнулися з дискримінаційним і гомофобним ставленням та незаконними вимогами з боку державного реєстратора Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції у Києві. Засновники організації звернулися зі скаргою на таку неприпустиму поведінку держреєстратора до Комісії Міністерства юстиції з питань державної реєстрації та подали документи на реєстрацію своєї організації до Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції у Харкові. Процес державної реєстрації ГО "Українські ЛГБТ+ військові за рівні права" у цьому управлінні Мін'юсту відбувся у дружній атмосфері та без будь-яких проблем.⁵¹

Багато уваги ЗМІ та молодіжної аудиторії викликав камінаут популярного українського молодого співака Меловіна, який він зробив у липні просто під час виступу на фестивалі *Atlas Weekend*.⁵²

⁴⁸ TERGO, 14.06.2021, facebook.com/tergouk.

⁴⁹ УНІАН, Презентація Національного дослідження шкільного середовища в Україні, 16.03.2021, youtube.com.

⁵⁰ НикВести, «Ваш ученик трансгендер?», — в Николаеве разместили борды с рекламой курсов толерантности для педагогов, 04.10.2021, nikvesti.com.

⁵¹ Інформація, отримана від безпосередніх учасників подій і з Фейсбук-сторінки "Військові ЛГБТ та наші союзники", facebook.com/LGBTmilitary.

⁵² MÉLOVIN, 05.06.2021, facebook.com/bighousemelovin.

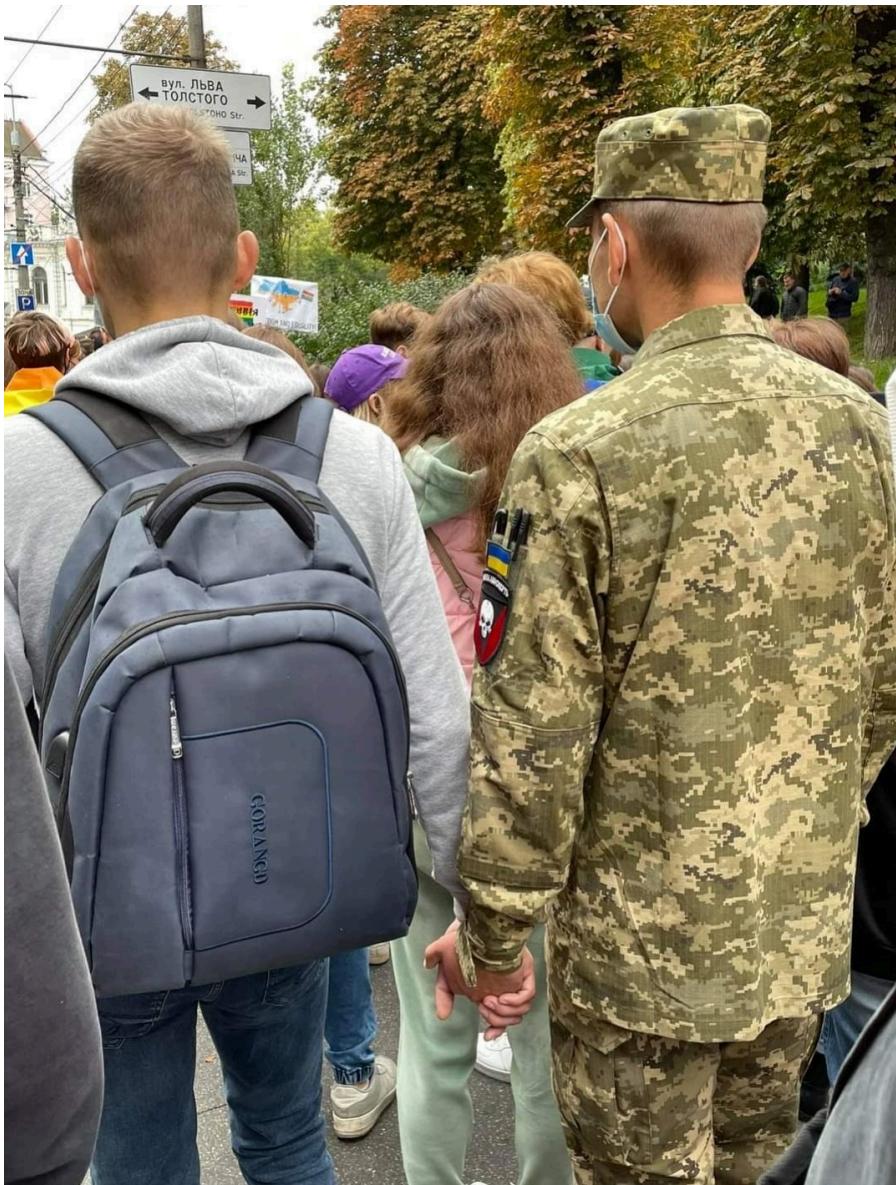

Рисунок 8. Ймовірно, військовослужбовець ЗСУ зі своїм бойфреном на Марші Рівності, Київ, 19.09.2021.

6. НАСИЛЬСТВО, ДИСКРИМІНАЦІЯ ТА ІНШІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛГБТ+⁵³

Моніторинговою мережею Центру "Наш світ" у 2021 році було задокументовано 141 випадок дій на ґрунті гомофобії / трансфобії, дискримінації, а також інших порушень прав ЛГБТ+ в Україні. У 131 кейсі йшлося про події, що відбулися у 2021 році, решта (10 випадків) трапилися у 2020.

Як і у 2020 році, у 2021 спостерігалося значне зниження задокументованих кейсів у порівнянні з попередніми роками (188 – у 2020; 369 – у 2019). У першу чергу, ми пов'язуємо це з карантинними заходами, що безумовно позначилося на соціальній активності як ЛГБТ+, так і їхніх опонентів. Також у 2021 році через брак ресурсів ми припинили документування незначних інцидентів, в яких були відмічені лише словесні образи та погрози у міжособистісних стосунках.

Таблиця 1. Регіональний розподіл кейсів, задокументованих у 2021 році.

Регіон	Кількість
Київ та область	60
Житомир та область	14
Одеса	13
Херсон та область	13
Львів та область	10
Харків	7
Донецька область (під російською окупацією)	6
Донецька область (під українським контролем)	3
Хмельницький	3
Дніпро та Дніпропетровська область	2
Запорізька область	2

⁵³ У цьому розділі кількість задокументованих порушень прав ЛГБТ може перевищувати кількість кейсів, тому що у деяких випадках було порушено більш ніж одну сферу прав.

Миколаїв	2
Луцьк	1
Івано-Франківська область	1
Луганська область (під українським контролем)	1
Рівненська область	1
Черкаська область	1
Чернігів	1
Усього:	141

Найчастіше від гомофобної / трансфобної агресії, дискримінації та інших порушень страждали представники ЛГБТ+ спільнот крупних міст, де вони є найбільш помітними.

Сфера взаємодії з приватними особами

Дії на ґрунті гомофобії / трансфобії та мова ворожнечі з боку приватних осіб або груп осіб були відзначені у 102 кейсах. 55 з них можна охарактеризувати як *злочини ненависті*, а 45 — як *інциденти ненависті*. У 4 випадках були зафіксовані прояви *мови ворожнечі*.⁵⁴

Були відзначені такі види порушень (див. таблицю 2):

Таблиця 2. Кількість різних видів порушень прав ЛГБТ+ у 2021 році.

Види порушень	Кількість
образи, приниження людської гідності, погрози	81
фізичне насильство різного ступеня тяжкості	66
незаконне збирання, розголослення або погроза розголослення конфіденційної інформації	14
напади на ЛГБТ+ центри / заходи або активістів	12
гомофобія / трансфобія в сім'ї	7
погрози зброєю чи її застосування	6

⁵⁴ Виділені курсивом терміни наведені відповідно до класифікації БДІПЛ/ОБСЕ.

втручання в особисте життя	5
вимагання та шантаж	5
грабіж	5
пошкодження майна	5
гомофобні написи / заклики	4
перешкоджання мирній акції	3
розвій	2
вбивство	2
насильство сексуального характеру	1
непокора законним вимогам працівників поліції	1

У зв'язку з карантинними заходами, пов'язаними з пандемією COVID-19, з початку 2020 року значно зменшилася кількість публічних ЛГБТ+ акцій. Як наслідок, зменшилася й кількість нападів на них: 3 випадки у 2021 році (2 випадки у 2020) проти 13, зафіксованих у 2019 році.

Після зростання кількості нападів на ЛГБТ+ центри і заходи з боку ультраправих і консервативних угруповань у 2020 році (24 випадки), у 2021 цей показник знов опустився до рівня 2019 року — 11 нападів.

Кейс 2126

Ввечері 26 листопада 2021 року близько 30 молодиків у масках увірвалися на територію дружнього до ЛГБТ+ бару "Хвильовий", що на столичному Подолі, потрошили меблі та вікна, залили відвідувачів сльозогінним газом та побили охоронців, вигукуючи гомофобні лозунги на кшталт "Смерть ЛГБТ!"

Поліція затримала кількох нападників, які виявилися неповнолітніми. Жодна з організацій не взяла на себе відповідальність за напад, але "витягувати" затриманих із Подільського райвідділку поліції приїхав очільник ультраправої організації "Основа майбутнього" (колишня "С14") Євген Карась.

Аналогічного нападу "Хвильовий" зазнав також 6 листопада 2021 року, тоді нападники залишили на стені гомофобні написи. Так само, під лозунгами боротьби з наркоманією і розпустою, праворадикалами

були скоені протягом листопада ще кілька нападів на розважальні заклади у цьому ж районі.

Рисунок 9. Наслідки погрому у барі "Хвильовий" на київському Подолі, 26.11.2021.

У 2021 році порівняно з попереднім було зафіксовано менше (7 проти 20) майнових злочинів, коли жертви цілеспрямовано обиралися через свою сексуальну орієнтацію / ґендерну ідентичність для вимагання, шантажу, розбою або грабежу. Ще у двох випадках такі побачення закінчилися вбивствами гомосексуалів.

Кейс 2033

З квітня 2021 року 41-річний мешканець столиці на одному з гей-каналів у Телеграмі познайомився з 25-річним хлопцем для інтимного масажу та запросив його до себе у приміський будинок. Там зловмисник напав на потерпілого і, завдавши численні удари викруткою, пограбував його та зник. Потерпілий помер на місці, а зловмисника невдовзі було затримано.

Рисунок 10. Травми, отримані постраждалими в кейсі 2057.

Кейс 2057

Наприкінці травня 2021 року у Львові лесбі-пара піддалася фізичному нападу з боку батька однієї з дівчин через їхню сексуальну орієнтацію. 56-річний чоловік (лікар за фахом) ображав дівчат гомофобною лайкою та наніс численні удари палкою по різним частинам тіл потерпілих.

Потім він виставив їх за двері. Потерпілі викликали поліцію, і лише за допомогою патрульних змогли забрати свої речі. Все це відбувалося на очах малолітньої дитини однієї з потерпілих.

Кейс 2129

24 листопада 2021 року 30-річний чоловік познайомився на сайті гей-знакомств із хлопцем, який запросив його до себе додому. Там на

потерпілого накинулося ще двоє чоловіків та, надівши на нього кайданки, погрожуючи пістолетом і розголосом інформації про його сексуальну орієнтацію, стали вимагати у нього гроші та паролі від банківських карт. Отримавши все, що було можливо, його відпустили. Потерпілій одразу звернувся до поліції. Лише там він дізнався, що в цей самий час, коли його грабували в орендованій квартирі, у сусідній кімнаті знаходився ще один потерпілій від такого роду знайомства, який теж був пограбований. Обидва хлопці подали заяви до поліції, а невдовзі банду грабіжників було затримано на місці нового злочину.

Кейс 2134 та кілька інших

Протягом 2021 року 17-річний хлопець із Херсону багато разів піддавався нападам з боку зграї підлітків зі свого району через сексуальну орієнтацію. Кожного разу вони його били та знущалися з нього. Потерпілій через це заляканий і знаходиться в украй важкому психологічному стані. В поліцію заявляти не хоче через страх ще більш серйозного насильства з боку нападників.

Стосунки з правоохоронними органами

У 2021 році у 56 кейсах була відзначена взаємодія потерпілих з правоохоронними органами (виклик поліції, подання заяви про правопорушення, проведення слідчих дій, охорона мирних зібрань тощо). У 19 з них були зафіксовані порушення з боку представників поліції або прокуратури (див. таблицю 3):

Таблиця 3. Порушення прав ЛГБТ+ у 2021 році з боку правоохоронних органів.

Порушені права (якими діями)	Кількість
ефективні засоби правового захисту (неналежне виконання функцій по захисту прав, відмова у захисті прав)	15
рівність та недискримінація (образи, приниження людської гідності, погрози, упереджене ставлення)	4
повага до приватного життя (втручання в особисте життя)	1

Основним типом порушень з боку правоохоронців було неефективне реагування на злочини та інциденти ненависті за ознаками СОГІ, що полягало у невнесенні відомостей про таки злочини до ЕРДР та їх неефективному і некоректному розслідуванні, і насамперед, ігноруванні гомофобних / трансфобних мотивів.

Рисунок 11. Травми, отримані постраждалим у кейсі 2072.

Кейс 2072

Один зі злочинів ненависті було скоєно, з великою долею ймовірності, працівником поліції. 2 липня 2021 року між гей-парою, яка орендувала садовий будинок у Києві, і його власницею виник конфлікт на ґрунті гомофобії і ВІЛ-фобії останньої (власниця незаконно і неодноразово проникала у приміщення, яке здавала, та порпалася у приватних речах потерпілих). Під час конфлікту з одним із хлопців (другого в той час не було вдома), власниця нібито викликала поліцію. Через деякий час за парканом зупинилася автівка, і на подвір'ї з'явився чоловік у поліцейській формі та з нагрудним знаком. Власниця будинку розповіла йому про суть конфлікту та зажадала, щоби поліцейський, якого, виходячи з манери спілкування, вона знала, "врозумив та

"викинув геть" небажаних орендаторів. Чоловік у формі поліції завів потерпілого до будинку та жорстоко побив його, висловлюючи образи щодо сексуальної орієнтації та ВІЛ-статусу потерпілого.

Центр "Наш світ" допоміг потерпілому подати заяву до поліції та зняти побої, а через місяць численних невдалих спроб зв'язатися з дізnavачкою Дніпровського райвідділку столичної поліції, надав адвоката. Після численних скарг і поданих клопотань, нарешті вдалося допитати потерпілого. На момент складання цього звіту, тобто через півроку після події, ніяких інших слідчих дій поліцією вчинено не було.

Кейс 2082

19 липня 2021 року 19-річний ЛГБТ+ блогер піддався нападу ультраправих підлітків у центрі міста Городок Львівської області та був забризканий перцевим газом. Потерпілий викликав поліцію та написав заяву.

Однак, відомості до ЄРДР внесені не були, а заява не зареєстрована належним чином. Поліцейські сказали, що не приймуть заяву у потерпілого, оскільки тілесних ушкоджень у нього немає, попри отриманий ним хімічний опік очей та обличчя.

Судочинство

У 2021 році в українських судах проходив розгляд трьох справ, в яких юридичний супровід потерпілих здійснював Центр "Наш світ".

Кейс 1306

Вже третій рік поспіль тривали безрезультації судові засідання Печерського суду Києва в рамках розгляду кримінального провадження про ножове поранення гея на Хрещатику у вересні 2018 року (про перебіг цієї справи ми писали у нашому звіті за 2019 рік⁵⁵). За це час відбулося 13 засідань, але через організаційні питання суд так і не почав розгляд справи по суті.

⁵⁵ Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ", *Старі проблеми, нові перспективи. Становище ЛГБТ в Україні у 2019 році*, 2020, с. 42, gay.org.ua.

Кейс 1872

На час складання цього звіту вже рік тривали безрезультатні судові засідання Житомирського районного суду в рамках розгляду кримінального провадження про катування транс'єндерної особи в Житомирі у квітні 2020 року (про цей злочин та непрофесійний перебіг його розслідування ми писали у нашому звіті за 2020 рік⁵⁶). За цей час відбулося дев'ять засідань, але суд так і не почав розгляду справи по суті через затягування процесу зі стороні підсудних (неявку самих підсудних, їхніх адвокатів тощо) та дивно терпиме ставлення до цього з боку судді.

На наш погляд, це свідчить про порушення права на справедливий судовий розгляд стосовно дотримання розумних строків.

Кейс 2021

Ще одна справа, яку у 2021 році супроводжував Центр "Наш світ", стосується дискримінації у сфері зайнятості.

У лютому 2021 року роботодавець ТОВ "Інтер АВЦ" через сайт Work.ua відмовив у працевлаштуванні студенту Д. через його сексуальну орієнтацію, написавши відкритим текстом: "Спасибо за интерес, проявленный к нашей вакансии. Лиц с нетрадиционной ориентацией не берем. ВАШЕ РЕЗЮМЕ В ЧЕРНОМ СПИСКЕ РАБОТОДАТЕЛЕЙ ГОРОДА КИЕВА".

На нашу думку, це порушує низку законодавчих норм щодо протидії дискримінації, зокрема Кодекс законів про працю (КзпП) і закон "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні". Треба також зазначити, що КзпП на цей час є єдиним законодавчим актом в Україні, який містить пряму заборону дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (стаття 2¹). Також ця справа стала першим в Україні випадком, коли зійшлися потрібні чинники: належним чином задокументований факт дискримінації та бажання потерпілого відстоювати свої права у суді. Через це у березні 2021 року

⁵⁶ Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ", Спільнота онлайн. Становище ЛГБТ в Україні у 2020 році, 2021, с. 37-38, gay.org.ua

Центр "Наш світ" найняв для потерпілого адвокатку, якою було подано цивільний позов до Дарницького райсуду Києва в інтересах студента Д.

Сообщение на ваше резюме «Логист»

Отправитель: Андрей, компания Интер АВЦ, ООО
Эл. почта: interavcoffice@gmail.com

Сообщение

Здравствуйте, [REDACTED]

Спасибо за интерес, проявленный к нашей вакансии.

Лиц с нетрадиционной ориентацией не берём.
ВАШЕ РЕЗЮМЕ В ЧЁРНОМ СПИСКЕ РАБОТОДАТЕЛЕЙ ГОРОДА КИЕВА.

Страница нашей компании на Work.ua:
<https://www.work.ua/jobs/by-company/1820314/>

Рисунок 12. Відверто гомофобна відмова у працевлаштуванні на сайті пошуку роботи (кейс 2021).

Суд першої інстанції відмовив позивачу, дійшовши висновку, що той мав подати роботодавцю офіційну заяву про прийняття на роботу⁵⁷ (студент Д. надіслав роботодавцю своє резюме з проханням розглянути його відповідно до розміщеної роботодавцем вакансії та відразу отримав дискримінаційну відмову). Але, виходячи із практики працевлаштування, черга до подання офіційної заяви про прийняття на роботу зазвичай доходить лише після низки попередніх дій, зокрема, подання резюме та проходження співбесіди, а дискримінаційні відмови у працевлаштуванні відбуваються саме на цих попередніх

⁵⁷ Єдиний державний реєстр судових справ, Справа № 753/5419/21, 03.09.2021, [reyestr.court.gov.ua](http://reestr.court.gov.ua).

етапах. Тож, за логікою суду, всі відносини між кандидатом і роботодавцем, що відбуваються до прийняття роботодавцем офіційної заяви про працевлаштування, не мають стосунку до трудових відносин.

Апеляційна інстанція залишила рішення суду першої інстанції без змін.⁵⁸ На нашу думку, таке рішення було винесено через неправильне застосування норм матеріального права, на що від імені потерпілого була подана касаційна скарга до Верховного Суду. Будь-яке остаточне рішення суду по цій справі створить прецедент і впливатиме на подальші рішення українських судів у справах про дискримінацію у трудовій сфері. Офіс Уповноваженого ВРУ з прав людини не погодився на прохання заявника та Центру "Наш світ" взяти участь у цій справі в якості третьої особи та висловити свою правову позицію з цього потенційно важливого для всіх ЛГБТ+ людей питання.

Зайнятість

У цій сфері було зафіксовано 15 випадків порушень трудових прав ЛГБТ+ (див. таблицю 4):

Таблиця 4. Порушення прав ЛГБТ+ у 2021 році у сфері зайнятості.

Порушені права (якими діями)	Кількість
дискримінація (доведення до звільнення за власним бажанням, незаконна відмова у прийомі на роботу, образи, приниження людської гідності, погрози, невиплата заробітної плати, прийняття протиправних рішень/актів, упереджене ставлення, домагання, невидача трудової книжки)	15
інцидент на ґрунті ненависті (незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	3
повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	3

⁵⁸ Єдиний державний реєстр судових справ, Справа № 753/5419/21, 11.11.2021, reyestr.court.gov.ua.

У розділі "Судочинство" (див. вище) ми вже описали кейс 2021 про відмову у працевлаштуванні хлопцю через його сексуальну орієнтацію, що стало причиною звернення потерпілого до суду. Варто зауважити, що це був перший в Україні прецедент, коли потерпілий звернувся до суду через дискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації після внесення прямої заборони на таку дискримінацію до Кодексу законів про працю у 2015 році.

Кейс 2032

У березні 2021 року дві дівчини (лесбі-пара) влаштувалися працювати до складу мережі "Аптеки Гаєвського" в Одесі. На другий день роботи до дівчат підійшла керівниця та заявила, що одностатеві стосунки вона вважає неприпустимими та не бажає бачити прояви романтичних відносин між дівчинами на роботі: "Дивитися на обійми лесбійок огидно. Щоб такого більше не було!" — заявила вона. Одна з дівчин заперечила: "Я не хочу скаржитися, але контролерка з вантажником постійно обіймаються на робочому місці. Чому їм можна, а нам ні?" Керівниця відповіла: "От хлопчик з дівчинкою — це мило, а дівчина з дівчиною — огидно". Невдовзі керівниця звільнила одну з дівчин, а друга сама пішла з цієї роботи.

Освіта

Порушення в цій сфері були зафіксовані у 3 випадках (див. таблицю 5):

Таблиця 5. Порушення прав ЛГБТ+ у 2021 році у сфері освіти.

Порушені права (якими діями)	Кількість
дискримінація (упереджене ставлення, заниження оцінок, заклики до дискримінації, бездіяльність адміністрації)	3
інцидент на ґрунті ненависті (незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	1
мова ворожнечі (образливі висловлювання)	1

Кейс 2120

У січні 2021 року в Харківському педагогічному університеті ім. Сковороди, під час засідань однієї з кафедр, одна з викладачок психології розповіла "курйозну" історію про те, що до неї звернулася 17-річна студентка-першокурсниця, яка була у розpacії від своїх почуттів до своєї подруги-однокурсниці і не знала, що з цим робити. Це розсмішило інших працівників кафедри. Спочатку викладачка назвала лише ім'я дівчини, але, оскільки дівчина була одна у групі з таким ім'ям, всі одразу згадалися, про кого йдеться. Коли одна з аспіранток, присутня на засіданні, зробила викладачці зауваження про те, що її поступок є неетичним, між ними виник конфлікт.

Доступ до товарів і послуг

У цій сфері було задокументовано 4 кейси, де мала місце дискримінація за ознаками СОГІ. Два з них полягали у відмові в обслуговуванні, один випадок – у незаконному виселенні з житла, ще один – у відмові в оренді приміщення.

Кейс 2138

Наприкінці листопаду 2021 року 27-річна Олена поверталася додому з Хмельницького. Вона купила на автовокзалі квиток, і, оскільки було холодно, зайшла в автобус ще до оголошення посадки. Водій сказав, щоби вона вийшла і дочекалася оголошення. Водночас, він звернув увагу на райдужний шарф Олени і почав її ображати: "Ти з цих ... хоти ганьбить нашу націю. Їхати тут не будеш, іди повертай білет!" У автобусі більше нікого не було. Коли Олена відповіла, що нікуди виходити не збирається, розлючений водій скопив її за шарф і витягнув із автобусу зі словами "Тупа лесбуха, геть звідси!" Олена звернулася до адміністрації автовокзалу, але там нічим не допомогли, сказавши, що ніяк не впливають на водіїв. Через цей інцидент їй довелося їхати іншим, пізнішим рейсом.

Медична сфера

У цій сфері було задокументовано 3 кейси дискримінації (упереджене ставлення, образи, приниження людської гідності, погрози), в одному з

яких було порушенено право на повагу до приватного життя, а в двох інших випадках трансгендерні особи було відмовлено у медичному обслуговуванні.

Кейс 2139

Ситуація трапилась у листопаді 2021 року в онкодиспансері одного з великих українських міст. 25-річного Андрія було госпіталізовано у складному стані з четвертою стадією раку. Оскільки батьки живуть далеко, а догляд персоналу залишає бажати кращого, його намагався доглядати його партнер Сашко, який представився його братом (імена обох хлопців змінено).

З самого початку вони піддавалися насмішкам і жартам з боку персоналу через свою сексуальну орієнтацію (через манерність Андрія). А в один із вихідних днів у час відвідування, коли Сашко прийшов доглянути свого хлопця, його зустріла старша медсестра, яка в той день чергувала у відділенні, зі словами: "Я тут у себе в лікарні не допущу розпусти, займайтесь своєю розпустою вдома, не розповідай, що ти його брат, приходь у понеділок, а краще нехай приходять рідні, а не незрозуміло хто". Хлопцю довелося залишити їжу та піти у розпачі.

Інше (військова служба, сімейне право, органи влади тощо)

У 2021 році було задокументовано 7 випадків проявів дискримінації та мови ворожнечі, а також порушень права на повагу до приватного життя, які не потрапили до перелічених вище сфер (див. таблицю 6).

Таблиця 6. Порушення прав ЛГБТ+ у 2021 році в інших сферах.

Порушені права (якими діями)	Кількість
дискримінація (упереджене ставлення, заклики до дискримінації, образи, приниження людської гідності, погрози, бездіяльність адміністрації, прийняття протиправних рішень/актів)	6
повага до приватного життя (втручання в особисте життя, незаконне збирання, розголошення або загроза розголошення конфіденційної інформації)	2
мова ворожнечі (гомофобні написи / заклики)	2

В одному з випадків, який згадується у розділі 2 цього звіту, військовослужбовець піддався цікуванню з боку своїх товаришів по службі через свою сексуальну орієнтацію, а коли поскаржився на це командиру, зіткнувся з нерозумінням і вторинною дискримінацією.

Кейс 2135

У вересні 2021 року неповнолітній херсонець Олексій (ім'я змінено), який є сиротою, піддався упередженному ставленню, погрозам і втручанню у приватне життя з боку представниці соціальної служби одного з районів міста, що займається виплатою допомоги йому як сироті.

Одного разу на своєї сторінці у Тік-Тоці він створив коротке відео, де під пісню зі словом "сука" у райдужній кофти підфарбовував собі очі чорним олівцем і підспівував. Через декілька днів до нього звернулись з соцзахисту, тому що він "порушує образ сироти, яка отримує допомогу від держави". Представниця райради сказала, що це неприпустима поведінка, що таким словам вони його не вчили, що йому ще отримувати допомогу від держави як сироті ще рік, і якщо він не змінить свою поведінку, вони можуть перестати робити виплати. Також йому натякнули, щоби він думав про свою бабцю, яка вже стара і не винесе, якщо його позбавлять допомоги і він буде "висіти на її шиї".

Порушення прав ЛГБТ+ на окупованих територіях

У 2021 році на цих територіях було задокументовано 6 кейсів про порушення прав за ознаками СОГІ. Всі вони були зафіксовані на окупованій території Донецької області. Один з кейсів стосується дискримінації у сфері зайнятості, а 5 — злочинів з боку представників окупаційних влад (фізичне насильство, катування, викрадення людей, втручання у приватне життя, вимагання та погрози).

Кейс 2019

У грудні 2020 році завідуюча відділенням однієї з лікарень окупованого Донецька, яка дізналася від третіх осіб про гомосексуальну орієнтацію свого підлеглого О., зажадала від нього, щоби він під час планового медичного профогляду здав ще й тест на ВІЛ, який не був передбачений переліком аналізів. Вона мотивувала це тим, що "всі таки люди є ВІЛ-

інфікованими", а їй "ні ті, ні інші у відділенні не потрібні". О., який мав позитивний ВІЛ-статус і не бажав його розголосу, не міг погодитися на таку вимогу і був вимушений звільнитися.

Кейс 2020

Наприкінці серпня 2020 року представниками т.зв. "Міністерства державної безпеки ДНР" було викрадено двох геїв. Приводом стала їхня сексуальна орієнтація та проукраїнська позиція, що було виявлено під час моніторингу сайтів гей-знайомств і соціальних мереж працівниками силових структур російської окупаційної влади Донецька. Спочатку їх тримали у горезвісній секретній тюрмі "Ізоляція", де вони піддавалися знущанням і катуванням, потім перевели до ізолятора тимчасового утримання міста Харцизьк, а згодом у Донецьк. Весь час перебування в "Ізоляції" чоловіки були позбавлені можливості приймати життєво важливі ліки, що незворотно погіршило стан їхнього здоров'я, а їхні близькі не були повідомлені про місце їхнього знаходження. З моменту викрадення і на момент документування цього кейсу (лютий 2021) до потерпілих не допускали адвоката.

Кейс 2051

У травні 2021 року при перетині лінії розмежування (КПП "Новотроїцьке") бойовиками т.зв. ДНР для перевірки було затримано 21-річного юнака. Під час незаконного огляду його смартфону вони виявили конфіденційну інформацію про його особисте життя, зокрема сексуальну орієнтацію. Це стало для них приводом для образ на адресу хлопця, залякування та погроз не пропустити його на підконтрольну Україні територію і заарештувати, а також вимагання значної суми грошей. Після отримання значно меншої суми (більше у хлопця не було), бойовики погодилися випустити його з "ДНР", але порадили під загрозою арешту більше туди не повернатися.

7. Висновки та рекомендації

Тематика рівності та захисту прав ЛГБТ+ поступово набуває все більшого значення як у внутрішній, так і в зовнішній політиці України. Політичні партії вимушенні формулювати своє ставлення до ЛГБТ+ питань. Серед парламентських партій, ліберальна "Голос" займає дружню до ЛГБТ+ позицію, проросійська ОПЗЖ — однозначно негативну, решта не мають сформульованої позиції, а їхні представники роблять суперечливі та неоднозначні заяви, висувають і підтримують протилежні за змістом законодавчі ініціативи. Хоча українські законодавці, в цілому, радше склонні підтримати гомофобні пропозиції, вони не можуть дозволити собі цього з політичних міркувань, беручи до уваги принципову позицію головних союзників України — ЄС, США, Канади тощо. Водночас, депутати Верховної Ради не готові підтримати кроки на поліпшення захисту прав ЛГБТ+, якщо тільки це не передбачено прямыми міжнародними зобов'язаннями нашої країни.

Український уряд у своїй діяльності намагається просувати принципи толерантності, гендерної рівності та врахування інтересів ЛГБТ+ як вразливої групи. До нового урядового Плану дій у сфері прав людини на період до 2023 року були перенесені два головних заходи, що стосуються захисту прав ЛГБТ+, які не були виконані в рамках попереднього Плану дій на період до 2020 року — розробка поправок до законодавства щодо криміналізації злочинів з мотивів нетерпимості та законопроекту про цивільне партнерство. Фактично, уряд вже виконав перше з цих завдань, внесши на розгляд Верховної Ради законопроект 5488, розроблений у Міністерстві внутрішніх справ.

Водночас, така політика наштовхується на жорстку критику та спротив з боку консервативно-релігійних кіл, які досі мають суттєвий вплив на законодавців і суспільство. Головними супротивниками рівності ЛГБТ+ залишаються провідні українські церкви, що входять до складу Всеукраїнської Ради Церков і релігійних об'єднань. Вочевидь, під впливом сучасних світових тенденцій, українські церкви тепер намагаються уникати відверто гомо/трансфобної риторики, натомість оперуючи такими евфемізмами як "боротьба проти гендерної ідеології" та "захист традиційної сім'ї". Розуміючи хиткість своєї позиції,

вони свідомо відмовляються від контактів з ЛГБТ+ і правозахисними організаціями та уникають будь-якого публічного обговорення таких питань.

Однак, соціологічне опитування демонструють, що авторитет церкви в українському суспільстві поступово знижується, а нейтральне або дружнє ставлення до ЛГБТ+ людей, хоч і повільно, зростає та, загалом, вже переважає негативне ставлення. Особливо це помітно серед молоді віком до 24 років, де згідно нещодавнього дослідження негативне ставлення до ЛГБТ+ продемонструвало менше чверті опитуваних.

Непримиреними ворогами ЛГБТ+ залишаються націоналістичні політичні партії. Вони не мають політичної ваги на загальнонаціональному рівні, але контролюють місцеву владу на заході України. З ними пов'язані ультраправі та ультраконсервативні угруповання, які останніми роками послідовно намагалися зірвати будь-які ЛГБТ+ заходи, здійснювали напади на їхніх учасників, ЛГБТ+ організації та окремих активістів. Однак, схоже, їх застала зненацька та демотивувала зміна тактики поліцейської охорони масових публічних заходів, і після невдалої спроби нападу на одеський Марш Рівності 2021 такі напади суттєво порідшили.

Правоохоронці продемонстрували перехід до проактивного захисту Маршів Рівності в Одесі, Харкові та Києві, попереджуючи саму можливість фізичної агресії з боку ультраправих угруповань, але ситуація щодо розслідування злочинів ненависті за ознаками СОГІ залишається незадовільною. Втім, Національна поліція та Офіс Генерального прокурора продемонстрували обнадійливі сигнали щодо бажання виправити ситуацію за допомогою ухвалення потрібних змін до законодавства, розробки методичних рекомендацій та навчання персоналу.

Саме вимоги до української влади налагодити ефективну роботу поліції та ухвалити законопроект 5488, який вирішує правові проблеми щодо злочинів ненависті, стали лейтмотивом головних ЛГБТ+ подій в Україні у 2021 році. Проблеми боротьби з дискримінацією та насильством проти ЛГБТ+ так чи інакше складали левову частину діяльності

українського ЛГБТ+ руху, і варто відзначити важливу роль журналістів, які висвітлювали цю тематику та привертали до неї суспільну увагу.

З метою усунення правоохоронної та суспільної нерівності ЛГБТ+ людей в Україні, вирішення їхніх повсякденних проблем, модернізації нашого суспільства та успішного просування України на шляху євроінтеграції, Центр "Наш світ" рекомендує:

1. Верховній Раді України рекомендується усунути всі положення в українському законодавстві, які призводять до дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності — зокрема, у статтях Сімейного кодексу України 74 "Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі" та 91 "Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою". Одностатеві пари в Україні мають отримати можливість реєстрації свого партнерства, що передбачає надання їм основних подружніх прав та обов'язків.

При ухваленні нових законів, антидискримінаційні статті у їх складі мають прямо та відкрито забороняти дискримінацію за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Закони та постанови, спрямовані на захист сім'ї та дітей, мають захищати всі сім'ї без дискримінації — зокрема, одностатеві подружні пари та дітей, які виховуються у таких сім'ях. До переліку захищених ознак у Законі України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні" (пункт 2 частини першої статті 1) мають бути явним чином внесені ознаки сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

2. Президенту і Кабінету Міністрів України, а також Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини рекомендується розробляти та реалізовувати державні політики з подолання нерівності, дискримінації, виховання толерантності та взаємоповаги в суспільстві, завжди явним чином згадуючи в них сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність як захищені ознаки, а ЛГБТ+ — як уразливу групу.

3. Міністерству юстиції України рекомендується розробити законо-проект про легалізацію в Україні реєстрованого цивільного партнерства для одностатевих пар, який має бути переданий Кабінетом Міністрів на розгляд Верховної Ради. Беручи до уваги останні рішення Європейського суду з прав людини у цій сфері, очевидно, що Україна все одно досить скоро буде вимушена прийняти відповідний закон, і чим довше буде зволікання з його ухваленням, тим більші політичні та фінансові видатки її очікують.

4. Міністерству охорони здоров'я України рекомендується:

Затвердити зміни до наказу МОЗ № 479 від 20.08.2008 "Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем", прибравши з цього переліку код F64 (пункт 9 "Розлади особистості та поведінки у зрілому віці").

Проводити моніторинг виконання та забезпечення нового порядку надання медичної допомоги особам, які потребують зміни (корекції) статової належності; продовжити розробку та ухвалення змін до цього порядку у співпраці з активістами трансгендерної спільноти.

5. Міністерству освіти і науки рекомендується включити теми сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності до шкільної програми та програм педагогічних вузів і курсів підвищення кваліфікації педагогічного персоналу, залучати ЛГБТ+ та інші громадські організації до розробки та реалізації таких програм. Мають бути розроблені та впроваджені державні стандарти соціальної роботи з підлітками та молоддю із вразливих груп, зокрема, ЛГБТ+. До розробки цих стандартів мають бути залучені представники громадських організацій, які представляють та захищають інтереси відповідних вразливих груп населення.

6. Міністерству внутрішніх справ України рекомендується:

Регулярно проводити з особовим складом освітні заходи з формування толерантного ставлення та неприпустимості порушення прав людини відносно ЛГБТ+, а також ретельно і неупереджено

розслідувати випадки порушення прав людини відносно ЛГБТ+ з боку співробітників поліції та притягати винних до відповідальності.

Забезпечити супровід розгляду законопроєкту 5488 у Верховній Раді.

7. Органам державної влади, місцевого самоврядування та їх представникам рекомендується:

У своїй роботі керуватися принципом, закріпленим у статті 35 Конституції України, який вказує, що "церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви", а також, що "жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова".

Взяти до уваги та роз'яснювати широкому загалу, що поняття "сім'я" згідно Сімейного кодексу України не зводиться до офіційно зареєстрованого подружжя, а захист інтересів сім'ї поширюється на всі форми сімейних відносин.

Не допускати та засуджувати публічні прояви гомофобії / трансфобії, дотримуватися принципів поваги, рівності та недискримінації для всіх соціальних груп.

Не розглядати звернення і петиції, які прямо порушують вимоги українського законодавства – зокрема, заборону на заклики до дискримінації та обмеження конституційних прав і свобод.

8. МЕТОДИКА ТА АВТОРИ ЗВІТУ

Основними джерелами інформації для цього звіту були моніторингова мережа Центру "Наш світ" і загальнодоступні ЗМІ, насамперед, електронні. Результати наших досліджень не можна вважати статистично репрезентативними з точки зору кількісних соціологічних даних, але ми стверджуємо, що вони цілком адекватно відображають сучасне становище ЛГБТ+ людей в Україні, принаймні, з точки зору української ЛГБТ+ спільноти. Державні інституції, крім Уповноваженого ВРУ з прав людини, практично не проводять власного моніторингу і не збирають відомостей щодо питань, пов'язаних з дотриманням прав та інтересів цієї соціальної групи населення України, тому більш вірогідної статистики та аналітики з цих питань, ніж та, що публікується українськими ЛГБТ+ і правозахисними організаціями та окремими активістами, просто не існує. Гарантією правдивості та репрезентативності нашої інформації є багаторічний досвід нашої громадської роботи з українською ЛГБТ+ спільнотою, співпраця з провідними вітчизняними та міжнародними правозахисними організаціями та власний життєвий досвід як пересічних українських ЛГБТ+ громадян —ми пишемо про те, що відчуваємо і бачимо навколо себе у повсякденному житті.

Наша діяльність спрямована як на ЛГБТ+ спільноту, так і на українське суспільство в цілому. Зараз ми фокусуємо свої зусилля на такому:

- Моніторинг порушень прав ЛГБТ+.
- Юридична допомога та консультування для жертв дискримінації та "злочинів ненависті" на ґрунті сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності.
- Правова просвіта ЛГБТ+ спільноти.
- Адвокація захисту рівних прав для ЛГБТ+ на законодавчому та політичному рівні.
- Стратегічне судочинство.
- Підтримка ініціативних місцевих груп, мобілізація ЛГБТ+ спільноти на місцевому рівні.